

ТОТОЖНІСТЬ ЧИ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ: «ДИЗАЙН» ТА «ОФОРМЛЕННЯ» ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ

Поліха Л. Я., здобувач

Ужгородський національний університет

Анотація. Тракткування термінології у дизайні періодичних видань, точки зору українських та зарубіжних дослідників.

Ключові слова: графічний дизайн, оформлення, періодичні видання.

Аннотация. Полиха Л. Я. Отождествление или соотношение понятий: «дизайн» и «оформление» периодических изданий. Фрагмент терминологии в дизайне периодических изданий, точки зрения украинских и зарубежных исследователей.

Ключевые слова: графический дизайн, оформление, периодические издания.

Annotation. Polyha L. Ya. Equation or correlation of notions: «design» and «registration» of magazines. Interpretation of terminology in periodicals' design and Ukrainian and foreign researchers' viewpoints.

Key words: graphic design, decorative design, periodicals.

Постановка проблеми. В даній статті порушена проблема термінології графічного дизайну, розглядається різні точки зору фахівців дизайну та преси з приводу трактування понять: «оформлення» та «дизайн».

Зв'язок роботи з важливими науковими або практичними завданнями. Статтю написано відповідно до плану НДР кафедри журналістики Ужгородського національного університету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій України вивченню дизайну ЗМІ присвячені роботи: В. Шевченко «Оформлення сучасного газетного видання» [30]; В. Іванова «Техніка оформлення газети» [8], І. Круського «Українська газета як художньо-поліграфічний феномен: Історія, сучасний стан, перспективи розвитку» [15]. Теорією дизайну періодичних

видань займалися і активно займаються російські дослідники та фахівці журналістської справи: В. Бакшин [1], Б. В'яземський [3], С. Галкін [4; 5], С. Гуревич [6], О. Камкін [19], А. Кісельов [12; 13; 18], П. Керженцев [11], І. Табашніков [20], Е. Толкачова [21], В. Тулупов [22; 23], Є. Фастовець [24], О. Циганов [28], К. Ципленков [29], Е. Хоменко [26] та ін. Щодо термінів у сучасній видавничій справі, то думки з цього приводу дещо різняться.

Мета роботи. Термін «дизайн» для пострадянської України у видавничій справі є вільно трактованим. Чому виникла така ситуація? У даній статті спробуємо з'ясувати якими термінами «оформлення» чи «дизайн» користуються спеціалісти ЗМІ, і в якому контексті.

Результати досліджень. Матеріали статті можуть бути використані при проведенні лекційних занять з дисципліни «Верстка та дизайн» у студентів дизайнерських та журналістської спеціальностей.

Викладення основного матеріалу дослідження. Періодичні видання: газета та журнал своє зовнішнє вираження отримують через графічний дизайн та поліграфічне відтворення. «Оформлення», «дизайн», «обличчя газети» – терміни, які найчастіше зустрічаються у позначенні дії – компонування тексту і зображення друкованих ЗМІ. В фаховому виданні журналістикознавця І. Крупського «Українська газета як художньо-поліграфічний феномен: Історія, сучасний стан, перспективи розвитку», що вийшло у світ в 1994 році, в одному із розділів «Художньо-поліграфічне оформлення української періодики: основні поняття, історичний аспект, тенденції розвитку» вперше серед українських видань піднімається питання чи є газета об'єктом дизайну [15, с. 18]. За визначеннями фахової літератури з дизайну одним із завдань дизайну є гармонізація предметного середовища, звідси автор робить висновок: «друковані видання – газети, журнали, книги – входять до штучно створеного світу...», то відповідно вони і є об'єктами дизайну [15, с. 19]. «Оформлення» у трактуванні І. Крупського звучить так: «...оформлення газети за своїм змістом охоплює предметно-практичну (виробничу) діяльність, а також уявне відображення цієї діяльності на різних рівнях – виробничо-практичному, емпіричному, теоретичному. Тобто, оформлення газети як поняття осягає і живу виробничо-творчу практику, і науку, яка вивчає цю практику, виростає з неї, щоб дати ширший простір для дальшого розвитку як практики, так і самої науки» [15, с. 8]. Український дослідник І. Крупський не розділяє поняття, «дизайн» та «оформлення» визнаючи, що «дизайн» є новішим терміном, але загалом відповідає функціям, які виконує оформлення. Така точка зору автора щодо новизни «дизайну» пояснюється тим, що у СРСР дизайнерську практику позначали як художнє конструювання, а термін «технічна естетика» – наукові дослідження в дизайні. «Сучасна белетристика часто не встигає за таким стрімким розвитком дизайну з аналізом та описом його досягнень. І сьогодні відчувається певний дефіцит в літературі з дизайну, його історії та теорії. Особливо це стосується нашої країни, де розвитку дизайну, як чужого соціального явища, породження капіталістичної конкуренції – не приділяли

належної уваги. До недавнього часу дизайн не викладався у школах і як дисципліна був відсутній в учбових програмах вузів. Винятком було кілька спеціальних художніх інститутів, що випускали дизайнерів. Тому сьогодні відсутня література навчально-методичного характеру, в якій розкриваються основні поняття дизайну, описується історія, специфіка та основні методи дизайнерської проектно-художньої діяльності, роль дизайну у сучасній проектно-художній культурі в цілому» [17, с. 6]. І хоча мова в цій цитаті йде про Росію, в Україні на початку 1990-х була аналогічна ситуація.

У світовій практиці термін «дизайн» зокрема «графічний» з'явився у 1933 році [10, с. 12], а офіційне визначення «дизайн» отримав в 1969 році на конгресі ICSID – Міжнародної ради з промислового дизайну, а саме «Дизайн – творча діяльність, мета якої – визначення формальних якостей предметів, що виробляються промисловістю; ці якості форми належать не тільки до зовнішнього вигляду, але і головним чином, до структурних і функціональних зв'язків, які перетворюють систему в цілісну єдність (з точки зору як виробника, так і користувача). Дизайн прагне охопити усі аспекти навколишнього середовища людини, які обумовлені промисловим виробництвом» [16, с. 13]. Американський дизайнер, видавець журналу в області дизайну друкованих видань «Before&After» Джон МакВейд по-філософськи трактує термін «графічний дизайн»: «Графічний дизайн – не тільки засіб оформлення, але і засіб спілкування, що дозволяє зробити видимою вашу проникливість і ваші думки, надаючи їм такої форми і втілення, яке не стидно показати усьому світу» [7, с. 7].

Один із відомих російських дослідників газетної справи, І. Табашніков, вивчаючи проблеми дизайну газети, стверджує, що газета не може бути об'єктом дизайну, оскільки крім споживацької функції вона виконує ще й ідеологічну, адже формотворення газети є об'єктом журналістики як складової частини ідеологічної роботи, тому: «знак рівності між ними /продуктами промисловості і засобами комунікації/ ставити не можна» [27, с. 67]. Натомість фахівці з комунікацій у своїх працях та дослідженнях вільно оперують такими термінами як «дизайн міжнародних відносин», «інституційний дизайн», «державний та політичний дизайн», прикладом може слугувати монографія голови Ради Корпорації соціального дизайну А. Бінова «Національна держава в умовах глобалізації: контури побудови політико-правової моделі глобального ладу, що формується» [2, с. 115]. І. Табашніков також не вважає і номер як частину газети об'єктом дизайну: «...Газета представляє собою систему варіативну, набагато більш динамічну, ніж будь-який виріб дизайну. Кожен номер газети сполучає в собі і загальне, що належить газеті в цілому, і часткове, притаманне тільки даному номеру» [27, с. 68]. Щодо графічного оформлення, то воно за словами І. Табашнікова: «...наділене відносною самостійністю по відношенню до змісту та структури, які виступають перед зовнішньою формою як неподільне ціле, як сутність перед своїм зовнішнім проявом» і продовжує: «...відзначаючи відносну самостійність, різноманіття

прояву зовнішньої форми, необхідно бачити і взаємозв'язок його із змістом, його внутрішньою формою» [20, с. 14]. Цей принцип взаємозв'язку змісту і оформлення періодичних видань покладений в основу праць автора, і має назву – композиційно-графічне моделювання, яке не є результатом запозичення чи простим переносом дизайнерських методів в одну із сфер журналістської діяльності. Дослідники і послідовники композиційно-графічного моделювання не так категорично сприймають термін «дизайн» по відношенню до періодичних видань.

«Дизайн – це оформлення на основі моделювання...», – так використовуючи один термін «оформлення», дає визначення терміну «дизайн» відомий дослідник преси С. Галкін: [4, с. 135]. Цілеспрямована оформлювальна редакційна діяльність, праця співробітника секретаріату на основі закладеної стратегії оформлення, планомірні прояви (і щоденні, щомісячні прояви) стилю («обличчя») видання, управління оформленням, і створення оформлювальної моделі – таким бачить дизайн С. Галкін. У своїх книгах «Оформление газеты и журнала: от элемента к системе» (1984), «Художественное конструирование газеты и журнала» (2007) С. Галкін використовує терміни «дизайн» і «дизайнер» у значеннях, що близькі словам «оформлення» і «оформлювач», вважаючи що це схожі поняття, але не синоніми. У главі «Дизайн та оформлення періодичних видань» книги «Оформление газеты и журнала: от элемента к системе» С. Галкін аналізує праці дослідників у сфері дизайну та філософів, робить такі висновки: «Дизайн періодичних видань (а водночас і все оформлення) не можуть розглядатися як сфери мистецтва навіть в такому контексті як «мистецтво оформлення газети і журналу», наприклад, цей висновок має важливе методологічне значення, оскільки у протилежному випадку можливі теоретичні помилки, що ведуть до формалізму на практиці (саме так можна пояснити діяльність художників-конструктивістів в області оформлення книги). Витвори книжково-журнальної та газетно-журнальної справи не слід відносити і до прикладних видів мистецтва, тому що це веде до перебільшення естетичної функції видання, дозволяє в теорії надавати непритаманне йому самостійне значення, що також може мати наслідком формалістичні помилки» [4, с. 145].

Близькою за розуміннями досліджуваних понять є думка С. Гуревіча, який у своїй книзі «Газета: вчера, сегодня, завтра» пише: «Ці поняття і термін («дизайн») увійшли в редакційну практику тільки недавно. Досі журналісти говорили про зовнішнє обличчя газети, її верстку і оформлення, художньо-поліграфічне виконання номера» [6, с. 213]. І далі продовжує: «Поняття дизайну ширше поняття зовнішнього «обличчя» газети. Воно охоплює не тільки графічну характеристику номеру, пов'язану з поліграфічним виконанням. У нього увійшли ряд характеристик, сукупність яких у багато чому визначає рівень відносин, що виникають між газетою та її читачами, можливість впливу газети на її аудиторію, конкурентоспроможність газети на інформаційному ринку. Як справедливо зауважили дослідники особливостей газетного дизайну,

він складається під впливом ряду формоутворюючих факторів. Один з яких – естетичний фактор, який обумовлений зовнішньою привабливістю газети, відповідністю її зовнішнього вигляду змісту її номерів» [6, с. 213].

Професор В. Тулупов, автор книг з дизайну періодичних видань, вважає, що «поняття «оформлення» знаходиться в одному синонімічному ряді з поняттям «формотворення», «дизайн». Перше з них вказує, перш за все, на процес, друге – на результат. Оформлення і є одним із етапів формотворення. Поняття дизайн – більш сучасне, вживається частіше ще й тому, що в ньому відображений пріоритет функціонального початку (хоча естетика газетного/журнального номеру як «факту побуту» також важлива)» [22, с. 6]. Водночас В. Тулупов бачить різницю між оформленням та дизайном і пояснює таким чином: «оформлення може бути непродуманим, нелогічним, неестетичним, неохайним, то дизайн – ніколи, оскільки для нього характерно моделювання предмету, художньо-графічне проектування його, що дозволяє перевіряти, пропонувати і відбирати оптимальні варіанти композиційних, кольорографічних, ергонометричних, антропометричних та інших рішень» [22, с. 7].

Щодо російських ЗМІ (а загалом це може стосуватися і усіх пострадянських країн – *авт.*) спеціаліст Інформаційного Агентства США Мішель Картер у 1995 році під час перебування у Москві пише: «Редактори починають розуміти необхідність хорошого дизайну, але, здається, не існує єдиної думки з цього питання, що це таке» [9, с. 2]

У зарубіжних виданнях з газетно-журнального дизайну термін «design» (дизайн) є основним, яким позначається компонування тексту і зображення. «З німецьких слів, які нині використовуються для визначення дизайну, найчастіше зустрічається «gestalting»: організація і оформлення матеріалу» [10, с. 13]. У світовій електронній бібліотеці (worldcat.org) у розділі «Газетна верстка та книгодрукування» (Newspaper layout and typography) із 552 видань у своїй назві близько 200 мають слово «design» або похідні від нього.

У виданнях закордонних авторів в російському перекладі терміни «оформлення» і «дизайн» використовуються як тотожні поняття, наприклад досвідчений журналіст та дизайнер Кріс Фрост пише: «Оформлення газет і журналів детально розробляється, щоб подати надруковані в них журналістські матеріали в доступному і привабливому вигляді. Завдання хорошого дизайну – продати читачу матеріал, максимально спростивши процес його сприйняття» [25, с. 15].

Термін «дизайн» ввійшов у видавничу справу, викликавши різні думки, сприйняття, порівняння, співвідношення навіть заперечення, тільки тому, що у пострадянських країнах мав лексичну заміну – «художнє конструювання», «технічна естетика» і т. п. Дизайн, а в даному випадку це графічний дизайн, повністю відповідає поняттю «оформлення», і навіть розширює можливості надання естетичної зовнішньої форми періодичним виданням. Тому, виходячи з історичних реалій, термін «дизайн» у газетно-журнальному виробництві можна ототожнювати з терміном «оформлення» і вживати як синонім.

Література:

1. Бакшин В. В. Оформление газет разного типа: Учеб.-метод. пособие / Под ред. А. П. Киселева. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1981. – 71 с.
2. Блинов А. С. Национальное государство в условиях глобализации: контуры построения политико-правовой модели формирующегося глобального порядка – М.: МАКС Пресс, 2003. – 150 с.
3. Вяземский Б. А. Оформление и производство газеты. Практическое руководство для газетных работников. – Л.: Гос. Издательство легкой промышленности, 1940 – 396 с.
4. Галкин С. И. Оформление газеты и журнала: от элемента к системе. М., 1984 – 152 с.
5. Галкин С. И. Техника и технология СМИ: Художественное конструирование газеты и журнала: Учебное пособие. – М.: Аспект Пресс, 2007. – 215 с.
6. Гуревич С. М. Газета: Вчера, сегодня, завтра: Учебное пособие для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 288 с.
7. Джон МакВейд. Дизайн страниц Before&After. / Пер. с англ. – М.: Кудиц-Образ, 2006. – 272 с.
8. Иванов В. Ф. Техніка оформлення газети. Курс лекцій. – К.: Знання, 2000 – 222 с.
9. Картер Мишель. Современный дизайн газет. – К.: Национальный Институт прессы, 1999. – 17 с.
10. Квентин Ньюарк. Что такое графический дизайн? / пер. с англ. И. В. Павловой. – М.: АСТ: Астрель, 2005. – 255 [1] с.: ил.
11. Керженцев П. М. Газета. Ее организация и техника. – М., Государственное изд-во, 1925 – 170 с.
12. Киселев А. П. От содержания – к форме: Основные понятия и термины газетного оформления: Лекции. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1974. – 48 с.
13. Киселев А. П. История оформления русской газеты. М, 1990.
14. Ковтун В. Ф. Цыганов О. В. Максимум выразительности. – М.: Советская Россия, 1972. – 80 с.
15. Крупський І. В. Українська газета як художньо-поліграфічний феномен: Історія, сучасний стан, перспективи розвитку. Львів.: ЛДУ, 1993. – 103 с.
16. Лаврентьев А. Н. История дизайна: учебн. пособие. – М.: Гардарики, 2007. – 303 с.
17. Михайлов С. М., Кулеева Л. М. Основы дизайна. – Казань Новое Знание, 1999. – с. 241.
18. Оформление периодических изданий / Под ред. А. П. Киселева. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 160 с.
19. Оформление русских журналов для детей. – М.: Московский полиграфический институт, 1964. – 24 с.
20. Табашников И. Н. Газета делается по модели: Теория и опыт композиционно-графического моделирования. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 95 с.
21. Толкачев Е. В. Верстка газеты. – М.: Искусство, 1958. – 76 с.
22. Тулупов В. В. Дизайн периодических изданий. Учебник. – СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 2008. – 224 с.
23. Тулупов В. В. Дизайн и реклама в системе типологических признаков российских газет (филологический, философско-психологический и творческий аспекты): Автореф. дис... д-ра филол. наук: 10.01.10. – Краснодар, 2000. – 45 с.
24. Фастовец Е. В. Газетная графика: структура, функции и основные принципы моделирования. Автореф. дис... канд. филолог. наук. – М.; 1973.
25. Фрост Крис. Дизайн газет и журналов; науч. ред. пер. О.И. Рожнова; [пер. с англ. М. В. Лапшинов]. – М.: Издательский дом «Университетская книга», 2008. – 231 с.
26. Хоменко Е. А. Структурно-композиционные и визуально-образные средства графического дизайна в газете: Автореф. дис... канд. искусствоведения: – М., 2005с.

27. Художественно-техническое оформление периодических изданий: Сб. статей / Под ред. А. П. Киселева. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 106 с.
28. Цыганов О. В. Режиссура газетного номера. Теория и практика партийно-советской печати. Курс лекций. Вып. 2-й. Под ред. А. К. Окорочкова, М., «Мысль», 1968. – 190 с.
29. Цыпленков К. Лицо газеты. М.: Московский рабочий, 1963. – 100 с.
30. Шевченко В. Е. Оформлення сучасного газетного видання / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики / За заг. ред. В. В. Різуна. – К., 2003. – 344 с.

Надійшла до редакції 12.02.2009